

ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
ด้านความมั่นคง

เอกสารวิจัยส่วนบุคคล

นาย จะเด็ด สุขดี

นักวิเคราะห์นโยบายและแผน ชำนาญการพิเศษ

วิทยาลัยการทัพบก

กันยายน 2563

เอกสารวิจัยเรื่อง ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้าน
ความมั่นคง

โดย นาย จะเด็ด สุขดี

อาจารย์ที่ปรึกษา พันเอก หลึง มนทิรา ยิ้มสมบุญ

วิทยาลัยการทัพบก อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคลฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรหลักประจำ วิทยาลัยการทัพบก ปีการศึกษา 2563 และเห็นชอบให้เป็น
เอกสารวิจัยส่วนบุคคลที่อยู่ในเกณฑ์ระดับ.....

พลตรี

ผู้บัญชาการวิทยาลัยการทัพบก

(มหศักดิ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

คณะกรรมการควบคุมเอกสารวิจัยส่วนบุคคล

พันเอก

ประธานกรรมการ

(ตฤธร นวพิตร)

พลเอก

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ปรึกษา

(สุรสิทธิ์ ถนัดทาง)

พันเอก

กรรมการ

(ปริญญา ฉายะพงษ์)

พันเอก หลึง

กรรมการ

(มนทิรา ยิ้มสมบุญ)

บทคัดย่อ

ผู้วิจัย นาย จะเด็จ สุขดี
เรื่อง ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคง
วันที่ กันยายน 2563 **จำนวนคำ:** 7,878 **จำนวนหน้า:** 21
คำสำคัญ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความมั่นคง
ชั้นความลับ ไม่มีชั้นความลับ

ประเทศไทยได้วางยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ไว้เป็นแผนพัฒนาประเทศที่ได้มีการกำหนดทิศทางและกรอบการดำเนินงานเพื่อให้ทุกภาคส่วนได้ใช้เป็นแนวทางการดำเนินงาน และได้กำหนดตัวชี้วัดไว้ 6 ตัว ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ ความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม ในยุทธศาสตร์แรกถือเป็นประเด็นหลักที่สำคัญคือยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงที่มีเป้าหมายทำให้ประเทศชาติมั่นคงและประชาชนมีความสุข ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่าการวิจัยเพื่อที่จะพัฒนาความรู้ และสร้างนวัตกรรมนั้น ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญเพื่อผลักดันให้ประเทศเจริญพัฒนาเป็นประเทศเศรษฐกิจฐานความรู้ และก้าวสู่ความมั่งคั่งและมั่นคง ประเทศไทยก็ได้วางแนวทางที่จะนำการวิจัยมาใช้เป็นพลังในการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายเช่นเดียวกัน

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์โดยดำเนินการ 3 ขั้นตอนด้วยกันคือ 1) การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ 2) การรวบรวมข้อมูลประเด็นความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความมั่นคงของชาติ จากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยของประเทศ และข้อมูลการเปรียบเทียบปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาแนวคิด และปรากฏการณ์ด้านความเหลื่อมล้ำทางสังคม และ 3) วิเคราะห์ปัญหาและ

สังเคราะห์ทางเลือกในการปฏิบัติเพื่อเสนอเป็นกรอบการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลการพัฒนาด้านงานวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำของประเทศต่าง ๆ ที่มีความเจริญก้าวหน้า เปรียบเทียบกับข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยของไทย แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นปัจจัยสนับสนุน จุดแข็ง โอกาส จุดอ่อน ภาวะคุกคาม แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบการดำเนินงานการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยผ่านกรอบยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง หรือใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการวิจัยเพื่อสร้างความมั่นคงของประเทศ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วสามารถสังเคราะห์เป็นกรอบการดำเนินงานการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยผ่านกรอบยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงได้ 6 กรอบ ได้แก่ 1) การวิจัยเพื่อส่งเสริมสังคมที่เป็นธรรม 2) การวิจัยอย่างมีทิศทางและโมเดลที่ชัดเจน 3) การวิจัยในแนวพหุสาขาหรือข้ามสาขาวิชา 4) การวิจัยกลไกสถาบันและทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำ 5) การวิจัยในแนวรากฐานของนโยบายเพื่อสร้างผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง และ 6) การวิจัยในรูปแบบเน้นพื้นที่

ABSTRACT

AUTHOR : Mr. Chaded Sookde
TITLE : Thai inequality under The 20-year National Strategy for security issues
DATE : September, 2020 **WORD COUNT:** 7,878 **PAGES:** 21
KEY TERMS : The 20-year National Strategy, social inequality, security
CLASSIFICATION: Unclassified

The 20-Year National Strategy is a national development plan, setting out frameworks and directions for the all public sectors to follow. There is one in six groups of indicators which will be used to evaluate this plan's success, which is social equality and equity. The importance first is the strategy for national security which focus on ensure national security and public contentment. It's well known that the research to develop knowledge and innovation is a key strategy to drive many countries towards a knowledge-based economy and wealth of the nation. Thailand also determines to use research as an important driving tool for the rapid development of the country to achieve a similar target together with the self-sufficient approach.

This is a descriptive study and strategic research using 3 steps; 1) Literature review of national security 2) Review of social inequality and national security issues on research development especially in relation to problem, concepts

and phenomena of social inequality and 3) Analyze problems and synthetic ways to propose guidelines or research framework of social inequality issues under the national strategy for national security.

This study has analyzed the development on social inequality research of the developed countries or research result from outstanding foreign academic and compared it with the current situation and trends on Thailand's development on research by using information and data of the concerned agencies and others sources of the above-mentioned data. The result was categorized and grouped as enabling factors, strengths, opportunities, weaknesses, threats and problems. Based on these factors, a set of strategies on research framework reform or research framework of social inequality issues under the national strategy for national security and development has been synthesized in order to enhance Thailand's capacities and national security.

Six research frameworks have been formulated as follows: 1) justice as fairness research 2) distinctly topic modelling and grounded theory research 3) multidimensional and paradigm shift research 4) policy modification and institutional mechanisms of social inequality research 5) social stratification research and 6) area-based inequalities research as well.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเชิงยุทธศาสตร์เรื่อง “ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคง” ฉบับนี้เกิดจากการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการเข้ารับการศึกษาค้นคว้าในหลักสูตรหลักประจำ วิทยาลัยการทัพบก ชุดที่ 65 ประจำปีการศึกษา 2563 มาบูรณาการกับการกำหนดนโยบายการวิจัยและนวัตกรรมในภาคพลเรือนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูประบบวิจัยและนวัตกรรมของประเทศที่กำลังดำเนินการโดยกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมอยู่ปัจจุบันนี้ ซึ่งมีพัฒนาการมาจากการกำหนดหัวข้อการวิจัยและนวัตกรรม (research and innovation topic) ซึ่งจะนำไปสู่การจัดงานวิจัยและนวัตกรรมเป็นชุดโครงการ (package) และมุ่งหวังให้เกิดการก่อตัวเป็นแนวทางจัดการงานวิจัยและนวัตกรรมที่จัดวางแผนงานวิจัยและนวัตกรรมขนาดใหญ่โดยมีเป้าหมายร่วมกัน (theme) ที่มุ่งผลลัพธ์ในระยะยาวที่จะสอดคล้องและเสริมหนุนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ต่อไป

เอกสารวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือของ พันเอก ตูลธร นวพิตร รองผู้บัญชาการวิทยาลัยการทัพบก/ประธานกรรมการ พันเอก ปริญา ฉายะพงษ์ กรรมการ พันเอก หลิง มนทิตรา ยิ้มสมบุญ อาจารย์ที่ปรึกษา พลตรี วีระชาติ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา อาจารย์ที่ปรึกษาพิเศษ และพลเอก สุรสิทธิ์ ถนัดทาง ผู้ทรงคุณวุฒิที่ปรึกษา ซึ่งทุกท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยครั้งนี้ อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานอีกด้วย สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์และนักศึกษาหลักสูตรหลักประจำ วิทยาลัยการทัพบก ชุดที่ 65 ซึ่งเปิดโอกาสให้ได้รับความรู้ด้านการทหาร ตลอดจนคอยช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมาจนเอกสารวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์มาด้วยดี

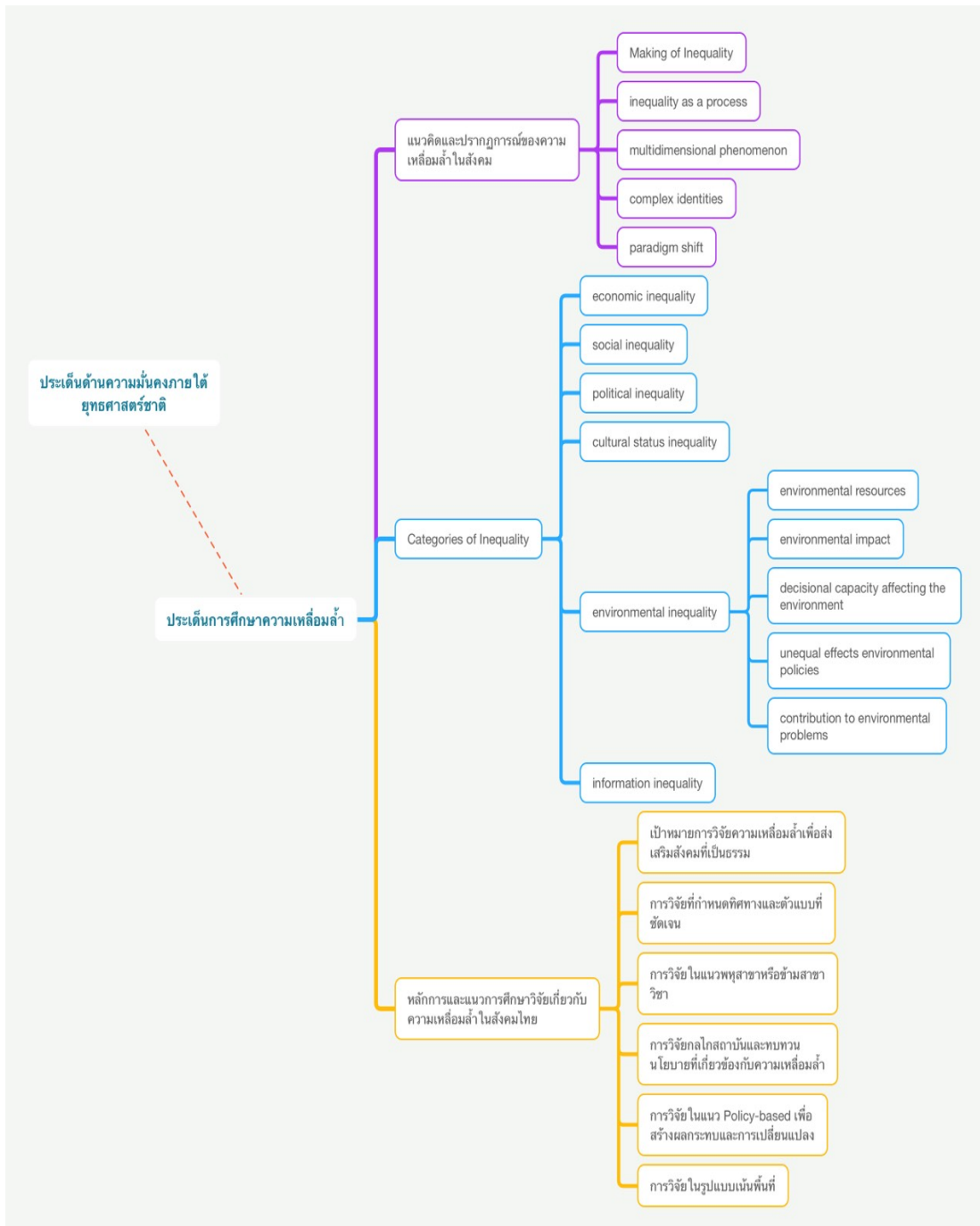
ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ความมั่นคง

การพัฒนาประเทศให้อยู่ในฐานะที่พึ่งพาตนเองและสามารถแข่งขันในระดับนานาชาติได้ ต้องมีองค์ประกอบที่เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศหลายประการ องค์ประกอบที่เป็นหัวใจหลักคือ “การวิจัย” เพราะการวิจัยเป็นการสร้างและพัฒนาความรู้ที่กำหนด ู่ทาง วิธีการที่พัฒนาประเทศได้รวดเร็ว ประหยัดงบประมาณ และสิ้นเปลืองเวลาและ ทรัพยากรน้อยกว่าประเทศต่าง ๆ¹ ปัจจุบันการค้นคว้าวิจัยในแขนงต่าง ๆ เพื่อนำองค์ ความรู้ที่นำไปใช้ในการพัฒนาประเทศได้กลายเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของนานาประเทศ โดย อาศัยฐานความรู้เป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจสังคม ในส่วนของประเทศไทยได้มีการ ปรับเปลี่ยนแนวทางและรูปแบบการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับการวิจัยเช่นกัน โดยมี การเน้นการวิจัยในประเด็นเร่งด่วนที่เป็นภัยคุกคาม เช่น ภัยด้านความมั่นคง ภัยจากความ ยากจน เป็นต้น² ซึ่งประเด็นเร่งด่วนดังกล่าวที่รัฐบาลให้ความสำคัญ พบได้จากยุทธศาสตร์ ชาติ 20 ปี โดยเฉพาะในด้านแรก คือด้านความมั่นคง และด้านความเหลื่อมล้ำซึ่งได้แสดง ถึงความสัมพันธ์กับเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ได้จัดทำ ขึ้นในสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศมีแนวโน้มจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็ว รุนแรง และฉับพลันในหลากหลายมิติซึ่งจะส่งผลต่ออนาคตการพัฒนาประเทศ ไทยเป็นอย่างมาก³ ในขณะที่ศักยภาพและคุณภาพของประชากรไทยยังคงเป็นปัจจัยทำ ทายสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ แม้ว่าการเข้าถึงระบบบริการสาธารณะต่าง ๆ มีความ ครอบคลุมเพิ่มมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องคุณภาพการให้บริการที่มีมาตรฐาน แตกต่างกัน ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่ทำให้ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความเหลื่อมล้ำใน หลายมิติ ขณะที่ความมั่นคงภายในประเทศก็ยังมีอีกหลายประเด็นที่ต้องเสริมสร้างให้เกิด ความเข้มแข็ง ลดความขัดแย้งทางความคิด และอุดมการณ์ที่มีรากฐานมาจากความ เหลื่อมล้ำ⁴

ปัญหาทั้งความเหลื่อมล้ำและความมั่นคงเป็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์กันทั้งมิติของเวลา และสถานที่ ความเป็นสาเหตุทั้งสองปัญหาได้เชื่อมโยงไว้ด้วยความเข้าใจที่ว่ามีความสัมพันธ์ซึ่งได้ปรากฏให้เห็นถึงความจำเป็นระหว่างสิ่งที่ถือว่าเป็น “สาเหตุ” (cause) กับสิ่งที่ถือว่าเป็น “ผล” (effect) ซึ่งผลแบบนี้จะเป็นความจำเป็น (necessity) ที่เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่ง (an essential part) ของความเป็นสาเหตุ⁵ ในกรณีนี้เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าความเหลื่อมล้ำจะเป็นสาเหตุ ส่วนความมั่นคงก็จะเป็นผลที่มีส่วนของความจำเป็น เข้ามายึดโยงด้วยจึงทำให้เกิดเป็นปัญหาขึ้น ในขณะที่เดียวกันหากพิจารณาจัดทัพเพื่อทำสงคราม คาร์ล เคลาเซอวิตซ์ นักการทหารชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียงได้เสนอไว้ว่า หากผู้นำทัพจะเอาชนะในการรบก็ต้องใช้ทุกวิธีการ⁶ ซึ่งหมายความว่าต้องใช้ทุกวิธีการเพื่อชนะในการรบให้ได้ นั่นหมายความว่าทั้งสาเหตุและผลล้วนแล้วจะต้องได้รับการจัดการปัญหาไปพร้อม ๆ กัน ในขณะที่ ชุนวู ปราชญ์แห่งพิชัยยุทธของประเทศจีนโบราณก็ได้กล่าวไว้ว่า “ผู้ที่รู้ว่าควรรบหรือไม่ควรรบก็จะเป็นผู้ชนะ และผู้ที่เข้าใจว่าการรบในภาวะกำลังมีมากหรือกำลังมีน้อยก็จะเป็นฝ่ายมีชัย”⁷ จากข้อความนี้มีนัยว่า การวิเคราะห์สาเหตุให้ได้เสียก่อนแล้วจึงเริ่มแก้ไขปัญหา หรือการรบที่ดีก็ต้องมีความรู้ มีความเข้าใจสถานการณ์ของการรบเสียก่อนแล้วจึงทำการรบหรืออาจไม่จำเป็นต้องทำการรบก็เป็นได้หากได้ไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนแล้ว นั่นหมายความว่า การกำหนดนโยบายเพื่อการวิจัยที่ดีจึงเป็นการเตรียมองค์ความรู้เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศซึ่งองค์ความรู้ที่ได้มานั้นก็จะเป็นสิ่งทำนายหรือคาดการณ์ให้เราทราบว่าจะต้องดำเนินการด้วยวิธีการอะไร หรืออะไรควรต้องดำเนินการนั่นเอง ดังนั้นเอกสารวิจัยฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาประเด็นด้านความมั่นคงภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 2) เพื่อศึกษาประเด็นการวิจัยความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์และเสนอกรอบการดำเนินงานการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยผ่านกรอบยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อในเบื้องต้นได้ทำการทบทวนแนวคิดของนักคิดชั้นนำระดับโลกเพื่อให้นำมาสะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในสังคมที่สร้างความเสียหายและมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร ซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นคงของชาติ รวมทั้งจะทำการทบทวนความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำ ซึ่งครอบคลุมทั้งในด้านแนวคิดนิยาม แนวการศึกษาและการสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์

และการสร้างกรอบมิติเพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำในสังคม และประการสุดท้ายคือการเสนอข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกรอบแนวทางการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคงด้วยการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ โดยมีทิศทางการวิเคราะห์ตามผังความคิด (mind map) ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 ผังความคิดแสดงการศึกษาประเด็นความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคง

ประเด็นด้านความมั่นคงภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ

นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ หมายความว่า นโยบายและแผนหลักของชาติที่เป็นกรอบหรือทิศทางในการดำเนินการป้องกัน แจ่งเตือน แก้ไข หรือระงับยับยั้งภัยคุกคาม เพื่อธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงแห่งชาติ⁸ ซึ่งการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงนี้ กำหนดเป้าหมายไว้เพื่อให้ประเทศ มีความมั่นคง ในทุกระดับและทุกมิติ และได้กำหนดเป้าหมายที่จะต้องดำเนินการให้บรรลุผลในแต่ละช่วงเวลาไว้ 4 ห้วงเวลา โดยมีห้วงเวลาละ 5 ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2561 - 2580 ดังตารางที่ 1 ดังนี้⁹

ตารางที่ 1 การจำแนกเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงตามช่วงเวลา

เป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง			
พ.ศ. 2561 - 2565	พ.ศ. 2566 - 2570	พ.ศ. 2571 - 2575	พ.ศ. 2576 - 2580
ปรับสภาพแวดล้อมพร้อมแก้ปัญหา	ปัญหาเก่าหมดไป ปัญหาใหม่ไม่เกิด	ประเทศชาติพัฒนา ประชากรร่วมผลักดัน	ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข
ประชาชนมีความปลอดภัย	ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรม	ประชาชนมีความพร้อมมีส่วนร่วม	ประชาชนมีความมั่นคงและมีความสุข
บ้านเมืองสงบเรียบร้อย	การเมืองมีธรรมาภิบาล	รัฐบาลบริหารประเทศได้ตามยุทธศาสตร์	บ้านเมืองมีความมั่นคงในทุกมิติ
ปัญหาความมั่นคงได้รับการแก้ไข แบบบูรณาการ	ปัญหาความมั่นคงเก่าและใหม่ได้รับการแก้ไข	ปัญหาความมั่นคงได้รับการแก้ไขอย่างทันท่วงที	ปัญหาความมั่นคงไม่ส่งผลกระทบต่อการบริหารประเทศ
หน่วยงานด้านความมั่นคงได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ	หน่วยงานด้านความมั่นคงมีความพร้อมและมีประสิทธิภาพ	หน่วยงานด้านความมั่นคงความพร้อมและมีประสิทธิภาพ	หน่วยงานด้านความมั่นคงมีความพร้อมและมีประสิทธิภาพ
ประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในอาเซียน	ประเทศมีบทบาทสำคัญในระดับภูมิภาค	ประเทศได้รับการยอมรับโดยประชาคมระหว่างประเทศ	ประเทศได้รับการยอมรับโดยประชาคมระหว่างประเทศ
พัฒนากลไกการบริหารจัดการ	กลไกการขับเคลื่อนฯ มีประสิทธิภาพ	ยุทธศาสตร์ชาติเป็นไปตามที่กำหนด	ยุทธศาสตร์ชาติมีผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรม

ประเด็นการวิจัยความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย

ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยได้รับความสนใจจากรัฐบาลในทุกยุคสมัย แต่อิทธิพลทางความคิดที่ยังเน้นการพัฒนาประเทศในแนวทางไม่ดุลยภาพ (unbalanced growth) และอิทธิพลของทุนที่อยู่เบื้องหลังแผนการพัฒนา การแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยจึงเป็นเพียงลักษณะการทำให้ผ่านพ้นไป ซึ่งเป็นการแก้ไขที่อาการมากกว่าสาเหตุ หรือเป็นเพียงวาทกรรมที่สวยหรูมากกว่า (lip services) ปัญหาจึงเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นการกีดกัน (discrimination) ความขัดแย้งทางสังคม (societal conflicts) และความรุนแรงทั้งในระดับโครงสร้าง สาขาสังคม กลุ่ม และบุคคล ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยที่เพิ่มความรุนแรงและสามารถสร้างกระแสสังคมที่อาจกดดันด้านความชอบธรรมและเสถียรภาพของรัฐบาลได้ เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้รัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ตั้งแต่อยู่ในรูปของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ถึงจุดปัจจุบันที่มาจาก การเลือกตั้งจึงให้ความสนใจและมีภาระผูกพันที่จะแก้ไขปัญหาอย่างมาก โดยการกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ชาติและเป็นหัวหอก (spearhead research) สำคัญของแผนวิจัยของประเทศในระยะยาว โดยให้ทำการวิจัยค้นคว้าวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อปูทางไปสู่การพัฒนานโยบายแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในอนาคต¹⁰

ปัญหาที่มีข้อโต้แย้งอยู่เสมอมาว่าความเหลื่อมล้ำได้ทำลายความก้าวหน้าของประชาธิปไตย (undermining progress) นั้น Alexis de Tocqueville¹¹ มีความเชื่อว่าระบบประชาธิปไตยที่มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่รุนแรงจะประสบกับปัญหาด้านเสถียรภาพ เพราะสถาบันประชาธิปไตยทั้งหลาย (democratic institutions) เช่น พรรคการเมือง การแข่งขันทางการเมือง การมีส่วนร่วม หรือแม้แต่ว่ารัฐบาลจะทำหน้าที่ที่เหมาะสมได้ยากในสังคมที่มีการแบ่งแยกกันอย่างรุนแรงในด้านรายได้และทรัพย์สิน จะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงของประเทศ ในทัศนะของ Amartya Sen¹² นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลได้ให้ความสำคัญด้านความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคม (justice as fairness) ได้ชี้ให้เห็นว่าคนยากจนในสังคมมีอิสระภาพเชิงเนื้อหาและ

ขีดความสามารถที่จะแสวงหาเป้าหมายและโอกาสของตนในวงจำกัด เพราะปัจจัยด้านความเหลื่อมล้ำนี้เอง คนที่มีอำนาจมักจะต่อต้านหรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นภาวะคุกคามต่อกระบวนการจัดสรรและแบ่งปันของสังคมในลักษณะก้าวหน้า (progressive distribution) และคนที่มีอำนาจมีแนวโน้มสร้างกฎและนโยบายสังคมที่เอื้อผลประโยชน์ของตนเอง (own advantages) แทนที่จะเน้นความเป็นธรรมหรือความเท่าเทียม Robert Putnam¹³ ได้แสดงความเห็นว่า ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสร้างผลกระทบต่อบรรทัดฐานของพลเมือง (civic norms) นำไปสู่การต่อต้านรูปแบบ สถาบันและการจัดระเบียบสังคมที่ดำรงอยู่โดยกลุ่มผู้มีทรัพย์สิน (status quo) ในขณะที่ Joseph Stiglitz¹⁴ มีความคิดเห็นสอดคล้องกับทัศนะทางการเมืองของ Putnam โดยเสนอว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การรวมตัวทางสังคม (social cohesion) มีความอ่อนแอ เพราะความเชื่อใจที่ลดลงนำไปสู่ความเฉยเมย (apathy) และขาดการมีส่วนร่วมประชาชน (civic participation) สุดท้ายทำให้เกิดสภาวะขาดแคลนประชาธิปไตย (democratic deficits) ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน และสังคมในองค์กรรวม ข้อคิดเห็นและข้อโต้แย้งเกี่ยวกับผลกระทบของความเหลื่อมล้ำต่อสังคมของนักคิดชั้นนำของโลกทั้งหมดที่กล่าวมา จึงชี้ให้เห็นความจำเป็นที่เราต้องมีการวิจัยค้นคว้ากันอย่างจริงจัง เพื่อที่จะสร้างความรู้และความเข้าใจทั้งในระดับพื้นฐานและการสร้างนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม

1. แนวคิดและปรากฏการณ์ของความเหลื่อมล้ำในสังคม การสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมต้องคำนึงถึงพื้นฐานของการสร้างกรอบนิยามอย่างน้อย 4 ด้านด้วยกันคือ¹⁵ องค์ประกอบของความจริง (validity) การแยกแยะด้านหน้าที่ (coherence) ความสามารถอ้างอิงหรือปฏิบัติการ (operationalization) และ ประโยชน์ด้านการวิเคราะห์และรูปธรรม (analytical and empirical utility) Gerring¹⁶ พบว่ามีคำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ไว้หลายสาขาวิชา และมักจะเน้นความสำคัญเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในกรอบของรายได้ ทรัพย์สิน และการบริโภค เท่านั้น ส่วนนักรัฐศาสตร์ก็จะเน้นความสำคัญของความเหลื่อมล้ำที่เกี่ยวข้อง

โยงกับอำนาจ โครงสร้าง และความสัมพันธ์ทางการเมือง ขณะเดียวกันนักสังคมวิทยา เน้นความเหลื่อมล้ำด้านสังคมที่ประสานโยงกับสถานภาพ (status) ศักดิ์ศรี (prestige) และความขัดแย้ง (conflict) ดังนั้นมุมมองของสาขาวิชาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจพื้นฐานที่แตกต่างกัน United Nations¹⁷ มีแนวคิดว่าเป็นลักษณะครอบคลุมมิติและพื้นที่สังคม (social domains) ในขอบเขตกว้างทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม-วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ สัญลักษณ์ วิทยาการและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นวัตถุ สิ่งของและไม่ใช่วัตถุสิ่งของที่อยู่บนฐานของคุณธรรมจริยธรรม (moral perspectives) ดังนั้นความหมายของความเหลื่อมล้ำจึงมีลักษณะกว้าง ครอบคลุมตั้งแต่ความแตกต่าง และช่องว่างระหว่างกลุ่ม ความแตกต่างในสิทธิ์ การเข้าถึง และโอกาส ความรู้สึกไม่เป็นธรรมหรือยุติธรรม รวมถึงความขัดแย้ง เมื่อพิจารณาปัจจัยสำคัญที่สร้างรูปแบบ และลักษณะด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ไม่น้อยกว่า 5 มิติด้วยกันคือ 1) มิติเกี่ยวกับการสร้างความเหลื่อมล้ำ (making of inequality) เป็นมิติของรากฐานการก่อรูปความเหลื่อมล้ำขึ้นมาสังคมอาจมาจากผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ-สังคม รากฐานมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน รากฐานมาจากการพัฒนาสถาบันการเมืองและนโยบายเชิงสถาบัน ซึ่งแสดงให้เห็น มุมมองจากกระบวนทัศน์ดั้งเดิม (conventional paradigm) ที่ให้ความสำคัญกับความเชื่อในความคิดกระแสหลักที่ว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจเท่านั้นที่เป็นตัวกำหนดความเหลื่อมล้ำในสังคม รากฐานที่เป็นเงื่อนไขทางวัฒนธรรม (cultural conditions) ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบคุณค่า ความหมาย วิถีชีวิตและแนวปฏิบัติของคนในสังคม และรากฐานที่มาจากสถานะทางสัญลักษณ์ในสังคม (symbolic statuses) กลไกหรือเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์หลายรูปแบบถูกใช้เป็นหลักการพื้นฐานสำหรับการจัดระเบียบสังคม เป็นการกำหนดลักษณะคุณภาพของกลุ่มต่าง การสร้างวัฒนธรรมเกี่ยวกับลักษณะเพศ ข้อห้ามทางเพศ วัฒนธรรมชนชั้นนำ และ การปลุกฝังนิสัย ทักษะ และลักษณะการมองโลก (habitus) เครื่องมือเชิงสัญลักษณ์เหล่านี้มีผลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในที่สุด 2) มิติความเหลื่อมล้ำเป็นกระบวนการ (inequality as a process) แนวความคิดกระแสหลัก

เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในสังคมที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งเน้นการวิจัยในรูปแบบการบรรยายให้เห็นการตรวจวัดลักษณะ ขอบเขต ความรุนแรง และผลที่ตามมา (consequences) ของความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพลักษณะคงที่ (static) และมองข้ามแนวคิดมุมมองที่อธิบายเกี่ยวกับประเด็นว่าอะไรหรือใครทำให้โครงสร้างความเหลื่อมล้ำนี้เกิดขึ้นและมีกระบวนการอย่างไร (inequality processes) อะไรหรือใครได้รับผลประโยชน์จากการดำรงอยู่ของโครงสร้างความเหลื่อมล้ำ อะไรคือกลไกและกระบวนการความเหลื่อมล้ำนี้มีการผลิตซ้ำตัวมันเอง (inequality reproduction) และที่เป็นประเด็นสำคัญมากกว่าคือควรทำอย่างไรที่จะให้กลไกผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำนี้เปลี่ยนรูปและลดความเหลื่อมล้ำในอนาคต ดังนั้น แนวการวิจัยวิเคราะห์เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในสังคมจึงควรมีการปรับให้มีความสมดุลมากขึ้นระหว่างด้านเนื้อหาและด้านกระบวนการ 3) มิติความเหลื่อมล้ำเป็นปรากฏการณ์เชิงพหุมิติ (multidimensional phenomenon) ในมุมมองเชิงพหุมิติ ความเหลื่อมล้ำในสังคมประกอบด้วยหลายส่วนหรือหลายด้าน (aspects) ที่ครอบคลุมทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม-วัฒนธรรม และเทคโนโลยีในภาพรวม หรือมีองค์ประกอบที่มีลักษณะเป็นวัตถุสิ่งของและไม่ใช่วัตถุสิ่งของ นอกจากนี้ แนวคิดของแต่ละด้านยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของมุมมอง (perspectives) และการสร้างความเข้าใจที่แตกต่างกัน เช่น แผนงานความเท่าเทียมด้านสังคมและเศรษฐกิจ (SEEP) ในสังกัดสำนักวิจัยลอนดอนทางด้านเศรษฐกิจและรัฐศาสตร์ (LSE) ได้นำเสนอกรอบคิดเพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำในสังคมที่แบ่งออกเป็น 7 ด้านหลัก¹⁸ ตั้งแต่ด้านชีวิตและสุขภาพ ด้านความมั่นคงทางกายภาพและกฎหมาย ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ด้านความมั่นคงทางการเงินและการทำงาน ด้านความมั่นคงในการดำรงชีพ มีอิสรภาพและความสุข ด้านการมีส่วนร่วม อิทธิพล และการมีสิทธิ์มีเสียง (voice) และด้านความเป็นปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชีวิตสังคม ลักษณะพหุมิติของความเหลื่อมล้ำในสังคมยังประสานโยงไปถึงประเด็นการสร้าง ความเข้าใจและการตรวจวัดของแต่ละมิติ 4) มิติความเหลื่อมล้ำมีลักษณะซับซ้อน (complex identities) การควบคู่กับลักษณะพหุมิติ ความเหลื่อมล้ำในสังคมจึงเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน (complexity) องค์ประกอบของแต่ละ

ละด้านต่าง ๆ มีรูปแบบความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ (interaction) ที่แตกต่างกันและหลากหลายด้วย นอกจากนี้ความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบระหว่างด้านต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้มีลักษณะคงที่ แต่มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตอย่างต่อเนื่อง

พื้นฐานธรรมชาติดังกล่าวทำให้การวิจัยเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำไม่ควรผูกติดอยู่กับการมองเป็นมิติเดียว (single dimension) กรอบเวลาเดียว และคงที่ ความซับซ้อนของปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำผลักดันแนวการศึกษาเปรียบเทียบตามเกณฑ์ บรรทัดฐาน และมาตรฐาน รวมถึงการวิจัยในแนววิวัฒนาการภายใต้บริบทที่แตกต่างของแต่ละสังคม และ5) มิติการเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ (paradigm shift) ในศาสตร์และการค้นคว้าเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำ จากข้อสังเกตของนักวิจัยได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในสังคมมานานแล้ว แต่ยังเน้นไปที่ด้านทฤษฎีและเศรษฐกิจการเมือง เพื่อแสดงให้เห็นโครงสร้างและลักษณะเด่นของช่องว่างระหว่างกลุ่มสังคมของความเหลื่อมล้ำ นอกจากนี้ การวิจัยในแต่ละสาขาวิชาสะท้อนให้เห็นไซโลทางวิชาการ (disciplinary silos) ที่แยกแยะออกจากกันอย่างชัดเจน แต่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาแนวโน้มของการเกิดนวัตกรรมคือการวิจัยความเหลื่อมล้ำในรูปแบบพหุวิชาหรือข้ามสาขาวิชา (cross-disciplinary) ให้เห็นมากขึ้น การเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่จะบังคับให้นักวิจัยแต่ละสาขาวิชาต้องหันมาทบทวนรูปแบบ วิธีการวิจัย และการยึดติดอยู่กับสาขาเดิม ๆ ของตัวเอง (disciplinary loyalty)¹⁹

2. การแบ่งประเภทมิติหลักของความเหลื่อมล้ำในสังคม (categories of inequality) ที่ผ่านมามีผู้กำหนดนโยบายมักจะทำให้ความสำคัญกับความเหลื่อมล้ำในด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมเท่านั้น เพราะสร้างผลกระทบต่อเกียรติภาพทางการเมือง ความขัดแย้งและความยุติธรรมทางสังคม และอุดมการณ์การเมืองประชาธิปไตยที่เน้นความเสมอภาคระหว่างกลุ่มสังคมต่าง ๆ และยังมีประเด็นโต้แย้งกันว่าความเหลื่อมล้ำนี้เป็นสภาพปกติของสังคมหรือควรจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะวิกฤติของสังคม (inequality crisis) หรือไม่ การโต้แย้งกันเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำจึงยังขึ้นอยู่กับมุมมองและจุดยืนของผู้มองปัญหาที่ต่างกัน อย่างไรก็ตามในมุมมองและแนวทางพหุมิติ (cross-disciplinary approach)

ความเหลื่อมล้ำในสังคมสามารถแบ่งออกเป็นด้านหลัก 6 ด้านคือ²⁰ 1) ด้านความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ (economic inequality) ปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจมีฐานความคิดที่พัฒนามาจาก 2 กรอบคิด²¹ คือ (1) เน้นความแตกต่างในจุดยืนของคนในการกระจายด้านเศรษฐกิจปัจจัยที่ครอบคลุมจึงได้แก่ รายได้ ทรัพย์สิน และค่าจ้าง ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เป็นการกระจายที่ไม่เท่าเทียมกันในกลุ่มคน ที่เป็นความเหลื่อมล้ำด้านทรัพย์สินคือการกระจายไม่เท่าเทียมด้านทรัพย์สินในกลุ่มในระดับบุคคลและครัวเรือน (2) จุดยืนทางเศรษฐกิจของคนที่สัมพันธ์กับคุณลักษณะ เช่น ครัวเรือน เพศ ความพิการ และภูมิหลังชาติพันธุ์ เป็นต้น 2) ด้านความเหลื่อมล้ำทางสังคม (social inequality)²² นักสังคมวิทยาจะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมโดยมองสังคมเป็นระบบการแบ่งชั้นและชนชั้นสังคม (social stratification) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความแตกต่างทั้งในด้านการจัดลำดับชั้นเกี่ยวกับอำนาจ (power) สิทธิพิเศษ (privilege) และศักดิ์ศรี (prestige) โครงสร้างและการจัดชั้นของกลุ่มสังคมในระดับต่าง ๆ จึงนำไปสู่การก่อตัวและรูปแบบ (patterns) ของความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เสมอภาคทางสังคม เมื่อพิจารณาภายใต้บริบทของรัฐ ความเหลื่อมล้ำทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นให้เห็นว่าใครได้อะไร ได้มาอย่างไร และทำไมจึงได้มาเช่นนั้น 3) ด้านความเหลื่อมล้ำทางการเมือง (political inequality) ความเหลื่อมล้ำทางการเมืองสามารถเข้าใจได้โดยผ่านกรอบคิดทางทฤษฎี 6 รูปแบบ²³ คือ (1) ความไม่เท่าเทียมในด้านสิทธิ (unequal rights) (2) ความไม่เท่าเทียมในด้านปัจจัยนำเข้า (political inputs) ในกระบวนการกำหนดนโยบาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เล่นบางกลุ่มและบางคนมีอิทธิพลในการกำหนดการตัดสินใจมากกว่ากลุ่มอื่น (3) ความไม่เท่าเทียมกันในด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power structure and relations) (4) ความไม่เท่าเทียมในด้านประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมทางการเมือง (5) ความไม่เท่าเทียมในด้าน การรับรู้ และรับฟัง (reception) เกี่ยวกับการเรียกร้องและเสียงทางการเมืองของผู้มีอำนาจ และ (6) ความไม่เท่าเทียมในด้าน การตอบสนองเชิงนโยบายหรือผลผลิตของนโยบาย (policy outputs) ซึ่งซ่อนเร้นให้เห็นแหล่งกำเนิด สถาบัน และกลไกที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเหลื่อมล้ำทางการเมือง ซึ่งครอบคลุมทั้งในด้านกฎหมาย โครงสร้างอำนาจ

และอิทธิพล พื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมของพลเมืองและกลุ่มสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เงื่อนไขและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง กระบวนการนโยบายสาธารณะ และวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นต้น 4) ด้านความเหลื่อมล้ำทางสิ่งแวดล้อม (environmental inequality) โดยพื้นฐานทั่วไป แนวคิดของความเหลื่อมล้ำแสดงให้เห็นความแตกต่างหรือความไม่เท่าเทียม ระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคมเกี่ยวกับการเข้าถึง และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่หายากและมีคุณค่าในสังคม สามารถจัดแบ่งรูปแบบและองค์ประกอบของความเหลื่อมล้ำด้านสิ่งแวดล้อมได้ 5 ด้านคือ²⁵ (1) ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรเชิงสิ่งแวดล้อม (environmental resources) แบ่งย่อยออกเป็น 2 ด้าน ด้านแรกคือ การเข้าถึงทรัพยากรเชิงสิ่งแวดล้อมที่มีความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต (basic needs) และรวมถึงปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตที่ดี และด้านที่สองคือ ความแตกต่างของการกระจายตัวและเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านทรัพยากร (environmental amenities and services) (2) ความเหลื่อมล้ำมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (environmental impact) ประชากรกลุ่มต่าง ๆ ที่มีที่อยู่อาศัยในพื้นที่ต่างกันมีโอกาสได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมต่างกัน เช่น สภาวะมลพิษด้านต่าง ๆ ความเสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ และโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น (3) ความเหลื่อมล้ำด้านขีดความสามารถมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม (decisional capacity affecting the environment) เป็นความแตกต่างในและด้านขีดความสามารถมีส่วนร่วมของพลเมืองในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมักขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อบังคับของกฎหมาย พื้นฐานและลักษณะของโครงการ ความต้องการของผู้กำหนดนโยบายและนักวางแผน ส่วนใหญ่ความแตกต่างนี้จะผันแปรไปตามลักษณะจำเพาะของโครงการ (4) ความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เท่าเทียมของผลลัพธ์ (unequal effects) ที่เกิดจากนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม (environmental policies) นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมจะส่งผลกระทบต่อประชากรกลุ่มเป้าหมายและการบังคับใช้แตกต่างกัน เช่น การกำหนดมาตรฐานด้านการประมง จะมีผลกระทบต่อชาวประมงรายย่อยที่มีรายได้น้อยมากกว่าผู้ประกอบการประมง

รายใหญ่ เป็นต้น (5) ความเหลื่อมล้ำด้านความรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม (contribution to environmental problems) ความเหลื่อมล้ำประเภทนี้เกิดขึ้นในหลายระดับซึ่งครอบคลุมทั้งระหว่างประเทศ ชาติ และท้องถิ่น ประเทศร่ำรวยตั้งโรงงานอุตสาหกรรมและทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศที่ยากจน โรงงานอุตสาหกรรมของกลุ่มผู้ประกอบการที่มีฐานะร่ำรวยและผลักดันปัญหาสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในความรับผิดชอบของคนยากจน นายทุนบุกกรุกทำลายป่าเพื่อขยายการถือครองที่ดินและสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมให้กับพื้นที่ ถัดจากนั้น ไม่ว่าจะเป็นในด้าน การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ และความแห้งแล้ง ความเหลื่อมล้ำด้านความรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงทำให้เป็นวิกฤติด้านศีลธรรมและคุณธรรม (moral crisis) ในสังคมด้วย และ5) ด้านความเหลื่อมล้ำทางสารสนเทศ (information inequality)²⁶ คือการกระจายข่าวสารที่ไม่เท่าเทียม (uneven distribution) ในการเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และการได้รับผลกระทบจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารระหว่างกลุ่มต่าง ๆ แนวคิดความเหลื่อมล้ำด้านสารสนเทศนี้มีความประสานโยงกับพัฒนาการของโลกและสังคมยุคข่าวสาร และปรากฏการณ์ที่เรียกว่าการแบ่งแยกเชิงดิจิทัล (digital divide) ที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมด้านสารสนเทศอย่างชัดเจนในสังคม แนวคิดสังคมยุคข่าวสารอธิบายให้เข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนรูปของสังคมจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมและก้าวต่อไปสู่สังคมข่าวสาร ซึ่งสารสนเทศและความรู้จะทำหน้าที่หลักเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจ เกิดการเคลื่อนย้าย (shifts) ทั้งในด้านกำลังแรงงาน ด้านลักษณะงานในรูปการบริการ ด้านตำแหน่งวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศ และความรู้ และด้านอำนาจที่เน้นความสำคัญของชนชั้นนำที่มีความรู้ (knowledge elites) สังคมยุคข่าวสารจึงกระตุ้นให้เกิดพัฒนาการด้านเทคโนโลยี อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง โดยเฉพาะสิ่งที่ผลิตข้อมูลข่าวสาร จึงเป็นประเด็นสำคัญที่สร้างความเหลื่อมล้ำในระดับบุคคล คริวเรือน การประกอบธุรกิจ และกลุ่มสังคม

3. หลักการและแนวการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย จากการทบทวนแนวคิด มิติสำคัญ และการจัดแบ่งประเภทของความเหลื่อมล้ำในสังคมที่กล่าวมาแล้ว

ทำให้เห็นนัยสำคัญ (implications) ที่ควรนำมาพิจารณาเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับหลักการและแนวทางที่เหมาะสมของการวิเคราะห์ในหัวข้อนี้ คือ 1) ความเหลื่อมล้ำเป็นปรากฏการณ์ลักษณะสากล หรือเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับบริบท พื้นฐาน และภูมิหลังทางสังคมด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมของแต่ละประเทศ 2) ทฤษฎีที่ใช้เป็นองค์ความรู้สำหรับการอธิบายสาเหตุและผลที่จำเป็นของความเหลื่อมล้ำสามารถนำมาประยุกต์โดยไม่จำเป็นต้องตรวจสอบด้านความสอดคล้องและเหมาะสมก่อนหรือไม่ 3) มีความเหลื่อมล้ำอะไรบ้าง (inequality of what) ที่เป็นลักษณะเฉพาะ (typical identities) ของแต่ละสังคม และ 4) ความเหลื่อมล้ำควรถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานทางสังคม (social norms) ว่าดี หรือไม่ดีจากจริยธรรมทางสังคมที่ควรกำจัดหรือลดลงเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมของสังคม จากคำถามทั้ง 4 ประเด็นที่เป็นข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับหลักการและแนวทางที่เหมาะสมของการวิเคราะห์ในข้างต้นนี้ผู้วิจัยจึงขอใช้เป็นข้อเสนอเบื้องต้นของการกำหนดประเด็นวิจัยเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยที่เป็นสาเหตุนำไปสู่ความไม่มั่นคงของสังคมไทย และจะใช้เป็นฐานคิดในวิเคราะห์ประเด็นการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยผ่านกรอบยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงในการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ในหัวข้อถัดไป โดยที่ข้อตกลงร่วมจาก 4 ประเด็นดังกล่าวที่จะเสนอ ได้แก่ ประเด็นที่ 1 เป้าหมายการวิจัยความเหลื่อมล้ำเพื่อส่งเสริมสังคมที่เป็นธรรม ในการจัดอันดับความเหลื่อมล้ำทางสังคมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกปรากฏว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำในอันดับเกือบสูงสุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าช่องว่างทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้มีการขยายตัวมากขึ้นกว่าเดิม และเป็นความรุนแรงที่อาจนำไปสู่ความกดดันต่อรัฐบาลที่จะต้องแก้ไขไม่ให้เกิดลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งและความวุ่นวายทางสังคม เนื่องมาจากกระแสความคิดของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบเห็นว่าตนเองได้การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม ชุมชนทางการเมือง (political community) ที่ประกอบด้วยหลายส่วนเช่น รัฐบาล พรรคการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ควรร่วมกันรับผิดชอบในการผลักดันให้เกิดนโยบายที่สร้างความเป็นธรรมและความยุติธรรมให้กับสังคมไทย การลงทุนในการวิจัยวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำอย่างจริงจังจึงเป็นเรื่องจำเป็นรีบด่วน ควบคู่กับการสร้างความ

ร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและผู้ตัดสินใจกำหนดนโยบายเพื่อผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตยที่มีความเสมอภาคและเป็นธรรมมากขึ้น ประเด็นที่ 2 การวิจัยที่กำหนดทิศทางและตัวแบบที่ชัดเจน ปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยได้ก่อตัวสะสม และขยายตัวครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่สังคม บางลักษณะของความเหลื่อมล้ำเช่นด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีความรุนแรงมากที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในวงกว้าง นโยบายการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยจึงควรกำหนดให้มีลักษณะจำเพาะว่าอะไรคือความเหลื่อมล้ำในสังคมที่ควรทำการวิจัยอย่างไร รับผิดชอบและต่อเนื่อง (inequality of what) มีตัวแบบที่แสดงส่วนประกอบความสัมพันธ์ และลำดับความสำคัญอย่างชัดเจน รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นอย่างเหมาะสม ประเด็นที่ 3 การวิจัยในแนวพหุสาขาหรือข้ามสาขาวิชา ตามที่กล่าวแล้วว่ากระบวนทัศน์ของการวิจัยความเหลื่อมล้ำมีแนวโน้มการเคลื่อนย้าย (paradigm shift) จากฐานสาขาวิชาเดี่ยวไปสู่ข้ามสาขาวิชาที่ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มสาขาที่มีลักษณะปฏิสัมพันธ์เชิงเหตุและผล ดังนั้นมีความจำเป็นต้องวิจัยความเหลื่อมล้ำในมุมมองและกรอบคิดแบบบูรณาการ นักวิจัยมีกรอบแนวคิดและการวิเคราะห์ที่เปิดกว้างให้ทฤษฎี ผลการวิจัย และข้อมูลสามารถสนทนา (dialogue) และแลกเปลี่ยนกันได้ และสามารถมองเห็นภาพเชิงลึกและรอบด้านของความเหลื่อมล้ำในสังคม ประเด็นที่ 4 การวิจัยกลไกสถาบันและทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำในปัจจุบัน มีการยอมรับกันมากขึ้นในวงการวิจัยว่ากลไกและกระบวนการสถาบัน (institutional mechanisms) ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนมีส่วนสำคัญของการสร้างและการขยายตัวของความเหลื่อมล้ำในสังคม เช่น การคลังสาธารณะ ภาษีอากร และอื่น ๆ กลไกและนโยบายที่เกี่ยวข้องมีผลต่อโครงสร้างและการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกับระหว่างกลุ่มสังคม การทบทวนการทำหน้าที่ (functioning) ของกลไกและนโยบายจึงเป็นสิ่งจำเป็น ประเด็นที่ 5 การวิจัยในแนว policy-based เพื่อสร้างผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง รูปแบบและวิธีวิจัยความเหลื่อมล้ำทางสังคมปัจจุบันในประเทศไทยมักเน้นในแนวพรรณนา (descriptive) และการเปรียบเทียบให้เห็นสภาพการณ์เป็นส่วนใหญ่ ผลการวิจัยจึงไม่สามารถหรือมีขีดจำกัดในการแปลงความรู้ที่ค้นพบไปเป็น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย นักการเมืองและผู้กำหนดนโยบายมักมีอคติต่อรายงานการวิจัยและมักวิจารณ์ว่าเป็นแค่รายงานทางวิจัยเท่านั้น แต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ การสนับสนุนให้ความรู้และความเข้าใจทางวิจัยสามารถสื่อสารและสนทนากับผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ (speaking truth to power) จำเป็นต้องทำวิจัยในกรอบกระบวนการทัศน์ใหม่และประเด็นที่ 6 การวิจัยในรูปแบบเน้นพื้นที่ โครงสร้างของความเหลื่อมล้ำทางสังคมในด้านต่าง ๆ มีความซับซ้อนหลายระดับ และลักษณะทับซ้อน โดยเฉพาะด้านสังคมวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะที่ผูกพันกับพื้นฐานชุมชนและขอบเขตพื้นที่ ในภาพรวมความเหลื่อมล้ำระดับพื้นที่นี้จะเป็นตัวประสาน (mediation) กับโครงสร้างใหญ่และแสดงให้เห็นรูปแบบความสัมพันธ์ทั้งในแนวราบและแนวตั้งของความเหลื่อมล้ำ ขณะเดียวกันสะท้อนให้เห็นความเหลื่อมที่มีลักษณะเฉพาะ (unique) ในเขตพื้นที่ความเหลื่อมล้ำในฐานพื้นที่ (area-based inequalities) เกื้อกูลต่อการอธิบายปัจจัยสาเหตุของปัญหา (root-causes) และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้ง่าย

ประเด็นการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยผ่านกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ด้านความมั่นคงในการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน (SWOT Analysis)

เป็นการวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วย โอกาสและภาวะคุกคามจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพรวม โดยมีหลักการว่าการกำหนดกลยุทธ์ควรจะมีคุณสมบัติสอดคล้อง (good fit) ระหว่างกัน หลักดังกล่าวมีการเชื่อมโยงกับองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้จากการสำรวจองค์การต่าง ๆ ทั่วโลกได้พบว่าเครื่องมือดังกล่าวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำแผนกลยุทธ์ยังได้รับความนิยมอยู่ในอันดับหนึ่งติดต่อเนื่องกันมาหลายปี²⁷ สำหรับการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม (SWOT) ของประเด็นปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคงมีดังนี้ จุดแข็ง ประกอบด้วย 1) รัฐบาลกำหนดเป้าหมายไว้ใน

ด้านการลดความเหลื่อมล้ำ โดยจะสร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ ด้วยการปรับโครงสร้าง เศรษฐกิจฐานราก กระจายการถือครองทรัพย์สินโดยการปฏิรูประบบภาษี การสร้าง หลักประกันทางสังคมที่ครอบคลุมและเหมาะสมกับทุกคน 2) รัฐบาลกำหนดเป้าหมายการ กระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยการกำหนดจังหวัดหลักที่จะ เป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม 3) รัฐบาลกำหนดเป้าหมายไว้ในด้าน การเสริมสร้างพลังทางสังคม ด้วยการสร้างสังคมเข้มแข็งที่แบ่งปัน ไม่ทอดทิ้งกัน และมี คุณธรรม โดยสนับสนุนการรวมตัวและดึงพลังของภาคส่วนต่าง ๆ และ4) รัฐบาลกำหนด เป้าหมายการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการ จัดการตนเอง ด้วยการส่งเสริมการปรับพฤติกรรมในระดับครัวเรือน การเสริมสร้าง ศักยภาพของชุมชนในการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเอง จุดอ่อน ประกอบด้วย 1) กฎหมายที่ขัดขวางการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเนื้อหาของกฎหมายไม่สอดคล้องและ ตอบสนองต่อพลวัตของเทคโนโลยีใหม่ๆ 2) ขาดการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ประชาชน ขาดความตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่สามารถกระทำได้ ซึ่งปัญหา ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกิดจากปัญหาความยากจนเป็นหลักนำมาสู่ปัญหาความเหลื่อม ล้ำทางสังคมหรือความไม่เท่าเทียมกันในสังคม 3) กระบวนการยุติธรรมยังมีช่องทางการหา ประโยชน์ให้กับกลุ่มทุน ปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของคนที่มิฐานะยากจน การขาดความรู้ความเข้าใจในสิทธิของตนเองและข้อกฎหมาย และ4) ความเสื่อมทรามของ คนในสังคม เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ การค้าการลงทุนไม่ดี ส่งผลกระทบต่อทุกภาค ส่วน รวมถึงขาดรายได้ทำให้คนในสังคมปัจจุบันขาดคุณธรรมและจริยธรรม เกิดเป็นปัญหา สังคมเสื่อมโทรม โอกาส ประกอบด้วย 1) ปัจจุบันมีการปฏิรูปประเทศด้วยยุทธศาสตร์ชาติ ทั้งด้านกฎหมาย ด้านกระบวนการยุติธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณสุข ด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านสังคม ด้านพลังงาน ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ และด้าน ความมั่นคง 2) มีการปฏิรูประบบวิจัยและนวัตกรรม ซึ่งรัฐบาลได้มีนโยบายและให้ ความสำคัญในการปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานภาครัฐเพื่อการพัฒนาให้เกิดความรู้ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจ สังคม และภัยคุกคาม ประกอบด้วย 1) ประเทศ

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์แบบแมทริกซ์ของปัญหาความเหลื่อมล้ำและกรอบการวิจัยในอนาคต

จุดแข็ง/จุดอ่อน	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
โอกาส/ภาวะคุกคาม	1) ยุทธศาสตร์ชาติให้ความสำคัญ ในด้านการลดความเหลื่อมล้ำ และให้มีการกระจายศูนย์กลาง ความเจริญทางเศรษฐกิจและ สังคม 2) รัฐให้ความสำคัญกับการ รวมพลังของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อ ร่วมพัฒนาประเทศ และ3) รัฐ ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นให้ พึ่งตนเองและการจัดการตนเอง	1) กฎหมายไม่ทันต่อการ เปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทาง เศรษฐกิจ 2) การขาดการมีส่วน ร่วมของภาคประชาชน 3) ปัญหา การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และ4) ความเสื่อมทรามของคนใน สังคม
โอกาส (Opportunities)	(SO)	(WO)
1) มีการปฏิรูปประเทศด้วย ยุทธศาสตร์ชาติ และ2) มีการ ปฏิรูประบบวิจัยและนวัตกรรม ของประเทศทั้งระบบ	กรอบการดำเนินงาน การวิจัยเชิงรุก	กรอบการดำเนินงาน การวิจัยเชิงปรับปรุง
ภาวะคุกคาม (Threats)	(ST)	(WT)
1) กระแสความพลิกผันทาง เทคโนโลยี 2) ปัญหาคุณภาพด้าน การศึกษาและมีปัญหาการเข้าถึง การศึกษา และ3) ปัญหาเอกสาร สิทธิการครอบครองที่ดิน	กรอบการดำเนินงาน การวิจัยเชิงป้องกัน	กรอบการดำเนินงานการวิจัย เชิงรับ

โดย TOWS Matrix เป็นตารางการวิเคราะห์ที่นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อกำหนดออกมาเป็นกรอบการดำเนินงานการวิจัยในอนาคต สำหรับการนำเทคนิคที่เรียกว่า TOWS Matrix มาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อกำหนดกรอบการดำเนินงานการวิจัยฯ มีขั้นตอนหลัก 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่หนึ่งเป็นการระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคาม โดยที่การประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นการระบุให้เห็นถึงจุดแข็งและจุดอ่อนจะเป็นการประเมินภายในบริบทของการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ส่วน

การประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นโอกาสและภาวะคุกคามนั้นเป็นการประเมินภายนอก บริบทการวิจัยฯ และขั้นตอนที่สองคือการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็งกับโอกาส จุดแข็งกับภาวะคุกคาม จุดอ่อนกับโอกาส และจุดอ่อนกับภาวะคุกคาม ซึ่งผลของการ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในข้อมูลแต่ละคู่ดังกล่าว ทำให้เกิดกรอบการดำเนินงานการวิจัย หรือกลยุทธ์ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 กรอบการ ดำเนินงานการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้าน ความมั่นคงเชิงรุก (SO) ได้มาจากการนำข้อมูลการประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดแข็ง และโอกาสมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อที่จะนำมากำหนดเป็นกรอบการดำเนินงานการวิจัยใน เชิงรุก สำหรับในนี้ประเทศไทยมีจุดแข็งที่มียุทธศาสตร์ชาติให้ความสำคัญในด้านการลด ความเหลื่อมล้ำ มีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมด้วยการกระจายศูนย์กลาง ความเจริญ และรัฐเน้นการพัฒนาด้วยการรวมพลังของภาคส่วนต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้ ชุมชนท้องถิ่นให้พึ่งตนเองและการจัดการตนเอง ในขณะที่มีโอกาสนี้คือการปฏิรูปประเทศ ด้วยยุทธศาสตร์ชาติ รวมทั้งมีการปฏิรูประบบวิจัยและนวัตกรรมของประเทศอีกด้วย ดังนั้นกรอบการดำเนินงานการวิจัยฯ จึงต้องเป็นลักษณะเชิงรุก เพื่อให้เกิดมาตรการที่ นำไปสู่ความเป็นธรรมของสังคม จึงต้องมีกรอบการดำเนินการวิจัยเพื่อส่งเสริมสังคมที่เป็น ธรรม ยิ่งกว่านั้นจะต้องเร่งใช้ทั้งโอกาสและจุดแข็งนี้เพื่อให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่การ พัฒนาตัวแบบในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำของประเทศ ต้องมีกรอบการดำเนินการ วิจัยอย่างมีทิศทางและโมเดลที่ชัดเจน ประเภทที่ 2 กรอบการดำเนินงานการวิจัยด้าน ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคงเชิงป้องกัน (ST) สำหรับกรอบนี้ได้มาจากการนำข้อมูลการประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดแข็งและ ภาวะคุกคามมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อที่จะนำมากำหนดเป็นกรอบการดำเนินงานการวิจัยฯ ในเชิงป้องกัน ทั้งนี้เนื่องจากบริบทของการวิจัยในไทยมีจุดแข็ง ขณะเดียวกันก็ยังคงเผชิญ กับสภาพแวดล้อมที่เป็นภาวะคุกคามจากภายนอกที่ควบคุมไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องใช้จุดแข็งที่ มีอยู่ในการป้องกันภาวะคุกคามที่มาจากภายนอกได้ สำหรับจากการประเมินภาวะคุกคาม พบว่าความพลิกผันทางเทคโนโลยี คุณภาพด้านการศึกษาและการครอบครองที่ดินของ เกษตรกรเป็นปัญหาที่ถือได้ว่าเป็นภาวะคุกคามในการแก้ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำของ

คนในชาติ และจะส่งผลที่ความมั่นคงของชาติในที่สุด ดังนั้น ควรใช้จุดแข็งที่รัฐมีนโยบาย
จริงจังด้านการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ จึงต้องเร่งสร้างทำให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่
งานวิจัยแบบบูรณาการด้านการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่หลากหลายสาขา ด้วยการวิจัย
ในแนวพหุสาขาหรือข้ามสาขาวิชา เพื่อใช้งานวิจัยเข้ามาแก้ปัญหาทั้งด้านการศึกษา และ
แก้ปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชนอย่างเป็นธรรม ประเภทที่ 3 กรอบการ
ดำเนินงานการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้าน
ความมั่นคงเชิงปรับปรุง (WO) ได้มาจากการนำข้อมูลการประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็น
จุดอ่อนและโอกาสมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อที่จะนำมากำหนดเป็นกรอบการดำเนินงานการ
วิจัยฯ ในเชิงปรับปรุง ทั้งนี้เนื่องจากการทำวิจัยมีโอกาสนำแนวคิดหรือวิธีการใหม่ ๆ
มาใช้ในการปรับปรุงจุดอ่อนที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ในด้านปัญหาความเหลื่อมล้ำได้
ในขณะที่เมื่อได้ประเมินมาแล้วพบว่า จุดอ่อนจุดอ่อนของประเทศในการแก้ไขปัญหาความ
เหลื่อมล้ำ คือปัญหาของกฎหมายล้าสมัย การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม การขาดการมี
ส่วนร่วมของภาคประชาชน และปัญหาด้านศีลธรรม ดังนั้นต้องเร่งสร้างองค์ความรู้จาก
งานวิจัยเพื่อทำให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่การพัฒนาและทบทวนกลไกสถาบันรวมทั้ง
นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ดังนั้นจึงต้องกำหนดกรอบการวิจัย
กลไกสถาบันและทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำขึ้นมาเพื่อใช้ในการแก้ไข
ปรับปรุง ประเภทที่ 4 กรอบการดำเนินงานการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย
ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านความมั่นคงเชิงรับ (WT) ได้มาจากการนำข้อมูลการ
ประเมินสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดอ่อนและภาวะคุกคามมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อที่จะนำมา
กำหนดเป็นกรอบการดำเนินงานการวิจัยฯ ในเชิงรับ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยกำลังเผชิญ
กับทั้งจุดอ่อนและภาวะคุกคามภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นจึงต้องเร่งทำ ให้เกิด
มาตรการที่นำไปสู่การพัฒนางานวิจัยแนวรากฐานของนโยบายที่มีผลกระทบและทำให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงด้านการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ด้วยกรอบดำเนินการวิจัยในแนว
รากฐานของนโยบาย นอกจากนี้ยังต้องเร่งทำให้เกิดมาตรการที่จะนำไปสู่การพัฒนางานวิจัย
ในรูปแบบเน้นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ และมาตรการที่นำไปสู่การ

พัฒนาตัวแบบในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำของประเทศ ด้วยกรอบดำเนินการวิจัยในรูปแบบเน้นพื้นที่

กรอบการดำเนินงานการวิจัย (research framework) เป้าประสงค์การวิจัย และประเด็นวิจัยย่อยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง

เมื่อดำเนินการวิเคราะห์กรอบการดำเนินงานการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำฯ ในเบื้องต้นแล้ว โดยผู้วิจัยได้นำประเด็นของ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และภาวะคุกคามมาทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบแมทริกซ์ (TOWS Matrix) นั้น และเมื่อนำผลลัพธ์ที่ได้ในข้างต้นนั้น สามารถนำมากระจายออกเป็นกรอบการดำเนินงานการวิจัยด้วยกัน 6 กรอบ โดยที่แต่ละกรอบจะประกอบด้วยเป้าประสงค์และประเด็นวิจัยย่อยดังนี้ กรอบการดำเนินงานการวิจัยที่ 1 การวิจัยเพื่อส่งเสริมสังคมที่เป็นธรรม มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่ความเป็นธรรมของสังคม และควรประกอบด้วยประเด็นวิจัยย่อยคือ 1) ความเป็นธรรมในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขและการศึกษา 2) ความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างทั่วถึง 3) สังคมเข้มแข็งที่มีการแบ่งปัน และมีคุณธรรม 4) ความเสมอภาคทางเพศและบทบาทของสตรีในการสร้างสรรค์สังคม และ 5) การเข้าถึงองค์ความรู้ของเกษตรกร กรอบการดำเนินงานการวิจัยที่ 2 การวิจัยอย่างมีทิศทางและโมเดลที่ชัดเจน มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่การพัฒนาตัวแบบในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำของประเทศและควรประกอบด้วยประเด็นวิจัยย่อยคือ 1) การพัฒนาศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในภูมิภาค 2) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละกลุ่มจังหวัดในมิติต่าง ๆ 3) ระบบเมืองที่เอื้อต่อการสร้างชีวิตและสังคมที่มีคุณภาพและปลอดภัย 4) สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสร้างสรรค์ เพื่อรองรับสังคมยุคดิจิทัล 5) การผูกขาดทางการตลาดของสินค้าทางการเกษตร 6) โครงสร้างอำนาจของรัฐเพื่อให้เกิดการพัฒนาและจัดเก็บภาษีที่ดิน ภาษีมรดกแบบอัตราก้าวหน้าที่เหมาะสม และ 7) การพัฒนาระบบบริการสุขภาพและการเข้าถึง

เทคโนโลยีในพื้นที่ห่างไกล กรอบการดำเนินงานการวิจัยที่ 3 การวิจัยในแนวพหุสาขาหรือข้ามสาขาวิชา โดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่งานวิจัยแบบบูรณาการด้านการแก้ปัญหาคือ 1) โครงสร้างและแก้ไขกฎหมายระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อวางระบบและกลไกการบริหารงานในระดับภาค และกลุ่มจังหวัดที่มีประสิทธิภาพ 2) การรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ 3) การสนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน 4) การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับชุมชน 5) การแก้ปัญหานี้คร้วเรือนและบริหารจัดการแบบบูรณาการ 6) พัฒนาระบบการเรียนรู้แบบบูรณาการและระบบการผลิตครูที่มีคุณภาพ กรอบการดำเนินงานการวิจัยที่ 4 การวิจัยกลไกสถาบันและทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำ โดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่การพัฒนาและทบทวนกลไกสถาบันรวมทั้งนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาคือ 1) ปฏิรูประบบภาษีและการคุ้มครองผู้บริโภค 2) หลักประกันทางสังคมที่ครอบคลุมและเหมาะสมกับคนทุกช่วงวัยทุกเพศภาวะและทุกกลุ่ม 3) การลงทุนทางสังคมแบบมุ่งเป้าเพื่อช่วยเหลือกลุ่มคนยากจนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสโดยตรง 4) เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเอง 5) ส่งเสริมการปรับพฤติกรรมในระดับครัวเรือน ให้มีขีดความสามารถในการจัดการวางแผนชีวิต สุขภาพ ครอบครัว การเงินและอาชีพ 6) ปัญหาและแนวทางแก้ไข ปัญหาเกี่ยวกับเอกสารสิทธิการครอบครองที่ดินของเกษตรกร กรอบการดำเนินงานการวิจัยที่ 5 การวิจัยในแนวรากฐานของนโยบาย (policy-based) เพื่อสร้างผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่การพัฒนาวิจัยที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการแก้ปัญหาคือ 1) การเพิ่มประสิทธิภาพและคุ้มครองแรงงานไทย 2) การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อสร้างประชาธิปไตยชุมชน 3) การส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่กลับไปพัฒนาพื้นที่บ้านเกิดและทุกภาคส่วนร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ และ 4) การแก้ไขกฎหมายที่ขัดขวางการพัฒนาเศรษฐกิจ และกรอบการดำเนินงานการวิจัยที่ 6 การวิจัยในรูปแบบเน้นพื้นที่ โดยมีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมาตรการที่นำไปสู่การพัฒนาวิจัยใน

รูปแบบเน้นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ และควรประกอบด้วย ประเด็นวิจัยย่อยคือ 1) กระจายการถือครองที่ดินและการเข้าถึงทรัพยากร 2) การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานรากและพัฒนาการเกษตรให้เหมาะสมกับศักยภาพ 3) การพัฒนาพื้นที่บนฐานข้อมูลความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม 4) การพัฒนากำลังแรงงานในพื้นที่ 5) การพัฒนาบนฐานทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และ 6) พหุวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ชุมชน

สรุป

จากแนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับผลกระทบของความเหลื่อมล้ำต่อสังคม เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับประเด็นด้านความมั่นคงของประเทศไทยแล้ว ได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาของความเหลื่อมล้ำกันที่เกิดขึ้นในต่างชนิด (differences of kind) และต่างระดับ (differences of degree) ของสังคมไทยซึ่งทั้งหมดนี้จะนำไปสู่ปัญหาด้านความมั่นคงของประเทศ จากการสังเคราะห์ประเด็นการวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ผลได้ออกมาคือ ประกอบด้วยกรอบการดำเนินงานการวิจัย 6 กรอบการดำเนินงานการวิจัยคือ การวิจัยเพื่อส่งเสริมสังคมที่เป็นธรรม การวิจัยอย่างมีทิศทางและโมเดลที่ชัดเจน การวิจัยในแนวพหุสาขาหรือข้ามสาขาวิชา การวิจัยกลไกสถาบันและทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำ การวิจัยในแนวรากฐานของนโยบายเพื่อสร้างผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง การวิจัยในรูปแบบเน้นพื้นที่ ทั้ง 6 กรอบวิจัยนี้เมื่อนำไปกำหนดกรอบการทำวิจัยและใช้ทำให้ปัญหาความมั่นคงของประเทศลดน้อยลงจนกระทั่งอาจหมดไปจากประเทศก็เป็นไปได้ตามเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้เสนอกรอบการดำเนินงานการวิจัยมานั้น หากได้นำไปดำเนินการวิจัยก็ควรมีแนวทางในการติดตามและประเมินผลการขับเคลื่อนเพื่อให้การวิจัยบรรลุเป้าประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจำเป็นต้องมีการติดตามและประเมินผลที่ดีควบคู่ไปด้วย โดยใช้

การบริหารจัดการระบบวิจัยซึ่งเป็นกลไกในการติดตามและประเมินผลที่เป็นระบบคือ 1) ประเมินก่อนดำเนินการวิจัย (ex-ante evaluation) เพื่อวิเคราะห์กลิ่นกรองข้อเสนอการวิจัยที่เหมาะสมและสอดคล้องตามกรอบการวิจัยที่ยึดโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 2) ติดตามผลระหว่างดำเนินการวิจัย (ongoing evaluation) เพื่อรับทราบปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงานที่เกิดจากการนำกรอบการวิจัยดังกล่าวไปปฏิบัติ ว่าสามารถตอบโจทย์ความต้องการได้อย่างถูกต้องหรือไม่ และ 3) ประเมินผลหลังดำเนินการวิจัย (ex-post evaluation) ของงานวิจัยที่ได้ดำเนินการวิจัยเสร็จสมบูรณ์แล้ว โดยเฉพาะการประเมินผล ความคุ้มค่าของการวิจัย เพื่อประเมินผลผลิตหรือผลลัพธ์ของการวิจัยโดยเปรียบเทียบกับ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย และเป้าประสงค์ รวมทั้งตัวชี้วัดของโครงการวิจัยอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- ¹ อานนท์ บุญยรัตเวช, การสร้างนักวิจัยในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2549. หน้า 1.
- ² สุทธิพร จิตต์มิตรภาพ, ยุทธศาสตร์เชิงรุกในการพัฒนาด้านการวิจัยเพื่อสร้างความเข้มแข็งของประเทศไทย, เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2551. หน้า 3.
- ³ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์องค์กรของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติพุทธศักราช 2561-2564, 2561. หน้า 14.
- ⁴ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580). ราชกิจจานุเบกษา . [อินเทอร์เน็ต]. 2561 [เข้าถึงเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2563]. เข้าถึงได้จาก: http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF
- ⁵ Hume, David. A Treatise of Human Nature. L. A. Selby-Bigge (ed.). Oxford: Clarendon Press ; 1739. p. 94.
- ⁶ Thomas Waldman. Clausewitz and the Study of War. [Internet]. 2012 [cited 2020 Apr 14]. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14702436.2012.703843>
- ⁷ Lionel Giles. Sun Tzu on the Art of War. (Translated from the Chinese). Allandale, England Published; 2000. p.10.
- ⁸ พระราชบัญญัติ สภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2559. [อินเทอร์เน็ต]. 2559. [เข้าถึงเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2563]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/2018/08/act.pdf>
- ⁹ สถาบันพระปกเกล้า, แนวทางการสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ และการปฏิรูปประเทศ, [อินเทอร์เน็ต]. 2560 [เข้าถึง

- เมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2563]. เข้าถึงได้จาก:<https://infocenter.nationalhealth.or.th/Ebook/WorkshopPaperReformPlan/book.html#p=2>
- ¹⁰ สถาบันนโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม 20 ปี. กรุงเทพฯ: โคคูน แอนด์ โค จำกัด; 2560. หน้า 26.
- ¹¹ Alexis de Tocqueville, A Democracy in America. New York: The Library of America; 2004. p. 488.
- ¹² Zen, A. Development as Freedom. New York: Anchor Books. [Internet]. 1999. [cited 2020 Apr 14]. Available from: <http://www.c3l.uni-oldenburg.de/cde/OMDE625/Sen/Sen-intro.pdf>
- ¹³ Putnam, R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. New Jersey: Princeton University Press. [Internet]. 1993 [cited 2020 Apr 14]. Available from: https://tesi.luiss.it/17115/1/186721_TIOZZO%20GOBETTO_FRANCESC.pdf
- ¹⁴ Stiglitz, J. The Price of Inequality. New York: Norton. [Internet]. 2012 [cited 2020 Apr 14]. Available from: <http://www.pas.va/content/dam/accademia/pdf/es41/es41-stiglitz.pdf>
- ¹⁵ โกวิททย์ กังสนันทน์. การศึกษาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย. ผู้ทรงคุณวุฒิการวิจัย. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2562.
- ¹⁶ Gerring, J. Social Science Methodology: A Critical Framework. New York: Cambridge University Press, 2001. P. 129.
- ¹⁷ United Nations, Human Development Report 2016. New York: UNDP, [Internet]. 2016 [cited 2020 Apr 14]. Available from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf
- ¹⁸ Frank A. Cowell, Measuring Inequality. LSE Perspectives in Economic Analysis, published by Oxford University Press. 2009. [Internet]. 2009 [cited

- 2020 Apr 14]. Available from: http://darp.lse.ac.uk/papersdb/Cowell_measuringinequality3.pdf
- ¹⁹ Savage, M. 'Are We Seeing a New Inequality Paradigm in Social Science?' LSE International Inequalities Institute. 2016. [Internet]. 2016 [cited 2020 Apr 14]. Available from: <http://lse.ac.uk/politicandpolicy/>
- ²⁰ โกวิทย์ กังสนันท์. เรื่องเดียวกัน.
- ²¹ Max Roser. Global Economic Inequality. [Internet]. 2020 [cited 2020 May 5]. Available from: <https://ourworldindata.org/global-economic-inequality>
- ²² James Farr. The Policy Scientist of Democracy: The Discipline of Harold. American Political Science Review. Published online by Cambridge University Press [Internet]. 2006 [cited 2020 Apr 14]. Available from: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/policy-scientist-of-democracy-the-discipline-of-harold-dlasswell/D04D4DC46F7C8B519687910DC77DC289>
- ²³ Jeff Manza. Political Inequality. [Internet]. 2020 [cited 2020 May 5]. Available from: <https://as.nyu.edu/content/dam/nyu-as/sociology/documents/manza-publications/Emerging%20Trends.pdf>
- ²⁴ Arnim Langer and Graham K. Brown. Cultural status inequalities: an important dimension of group mobilization. Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, CRISE Queen Elizabeth House, University of Oxford; 2007. p. 7.
- ²⁵ David Naguib Pellow. Environmental Inequality Formation: Toward a Theory of Environmental Justice. [Internet]. 2015 [cited 2020 May 5]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/238334851_Environmental_Inequality_Formation_Toward_a_Theory_of_Environmental_Justice

- ²⁶ Bell, D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. [Internet]. 1999 [cited 2020 Apr 14]. Available from: <http://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=utef>
20
- ²⁷ Darrell K. Rigby. MANAGEMENT TOOLS 2017 An executive's guide. Copyright © Bain & Company, Inc. [Internet]. 2017 [cited 2020 Apr 14]. Available from: http://www2.bain.com/Images/BAIN_BOOK_Management_Tools_2017.pdf

ประวัติย่อผู้วิจัย

ยศ ชื่อ นาย จะเด็ด สุขดี

วัน เดือน ปีเกิด 25 มกราคม 2511

ประวัติสำเร็จการศึกษา

- พ.ศ. 2533 วิทยาศาสตร์บัณฑิต (ภูมิศาสตร์)
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- พ.ศ. 2548 การจัดการภาครัฐและเอกชนมหาบัณฑิต
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- พ.ศ. 2558 ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. 2534 - 2538 นักวิชาการแผนกที่ กรมพัฒนาที่ดิน
- พ.ศ. 2539 - 2542 เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน
กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- พ.ศ. 2543 - 2562 เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 8 ว.
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ตำแหน่งปัจจุบัน

- พ.ศ. 2563 นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษสำนักงานการวิจัย
แห่งชาติ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม